

**Кыргыз Республикасында
инфляция боюнча баяндама
2002-жылдын экинчи кварталы**

2 (4)

2002-жылдын август айы

Бишкек

Кыргыз Республикасында инфляция боюнча баяндама

Редакциялык Кеңеш:

Төрагасы: Абдуманапов Э.
Кеңештин мүчөлөрү: Цыплакова Л.
Абдыбалы тегин С.
Исакова Г.
Чокоев З.

Жооптуу катчысы: Бушман Ю.

Ушул басылма боюнча маалымат алуу үчүн

Бишкек шаары, Т.Үмөталиев атындагы көчө, 101,
Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын
Экономика Башкармалыгына (996 3312) 66-90-59 телефону
61-07-30 факсы боюнча кайрылсаңыздар болот.
Электрондук почта: ybushman@nbkr.kg

Басылманы таратуу маселеси боюнча

Бишкек шаары, Т.Үмөталиев атындагы көчө, 101,
Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын
Тышкы жана коомдук байланыштар бөлүмүнө
(996 312) 66-90-09 телефону, (996 312) 61-07-30 факсы
боюнча кайрылсаңыздар болот.
Электрондук почта: ybushman@nbkr.kg
[http:// www.nbkr.kg](http://www.nbkr.kg)

Акча-кредит саясатынын алдыга койгон максаттары жана натыйжалары жөнүндө кеңири коомчулукка маалымдап туруу "Кыргыз Республикасында инфляция боюнча баяндама" басылмасынын максаты. Басылмада инфляция, аны түзүүчүлөр, региондор боюнча инфляциянын динамикасына түшүндүрмөлөр жана бүтүндөй алганда, инфляция факторлорун анализдөө жана келерки кварталга инфляция боюнча болжолдоолор камтылат. Квартал сайын кыргыз, орус жана англис тилдеринде жарыяланып турат.

Маалыматтарды жаңыртуунун акыркы күнү: 2002-жылдын 31-июлу.

Уюштуруучусу - Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы.

Басылма Кыргыз Республикасынын Юстиция Министрлигинде каттоодон өткөн, катталуу күбөлүгүнүн № 628.

"Банк кабарчысы" журналынын редакциясынын басма борборунда даярдалган жана басылып чыгарылган.

720040, Бишкек шаары, Бөкөнбаев көчөсү 182, 16, 17 бөлмө.

Телефондор: (996 312) 21-83-73, 21-98-42.

Факс: (996 312) 21-83-73

200 нускада чыгарылат.

© Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы, 2002-жыл.

Басылма, Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын уруксатысыз кайрадан басылып чыгарылууга жана кайсыл формада болбосун таркатылууга тийиш эмес. Басылманы көчүрүп басууда жана которууда "Кыргыз Республикасында инфляция боюнча баяндама" басылмасына милдеттүү түрдө таянуу зарыл.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын башка басылмалары

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын жылдык отчету

Жылдык отчет Улуттук банктын отчеттук жылдагы бүткөргөн иши жөнүндө толук баяндамасы болуп саналат. Ал өзүнө экономиканын реалдуу секторунун иштеп турушунун өзгөрүшүнүн жыйынтыктарынын кыскача мүнөздөмөсүн, ошондой эле акча-кредит чөйрөсүндөгү Улуттук банктын чечимдерин жана аракеттерин чагылдырат. Өзүндө: экономикалык өнүгүү жана акча-кредит саясаты, финансылык отчеттуулук, Улуттук банк жөнүндө жалпы маалыматтарды, статистикалык тиркемелерди камтыйт. Кыргыз, орус жана англис тилдеринде басылып чыгарылат.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын бюллетени

Бюллетень Кыргыз Республикасынын реалдуу сектор, финансы сектору, тышкы сектор боюнча макроэкономикалык көрсөткүчтөрүн, баалар боюнча маалыматтарды жана социалдык көрсөткүчтөрдү камтыйт. Улуттук банктын Экономика Башкармалыгынын экономикалык изилдөөлөр жана анализдөө бөлүмү тарабынан даярдалат. Басылманы даярдоодо Улуттук банктын структуралык бөлүмдөрүнүн, ошондой эле, коммерциялык банктардын берген материалдары, Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигинин, Кыргыз Республикасынын Улуттук Статистика комитетинин, Кыргыз Республикасынын баалуу кагаздар рыногу боюнча Улуттук комиссиянын маалыматтары пайдаланылат. Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинде каттоодон өткөн, катталуу күбөлүгүнүн № 205. Ай сайын кыргыз, орус жана англис тилдеринде жарык көрөт.

Кыргыз Республикасынын төлөө балансы

"Кыргыз Республикасынын төлөө балансы" тышкы сектордун өнүгүшүндөгү акыркы тенденцияларды чагылдырат жана төлөө балансынын аналитикалык жана нейтралдуу формасы, тышкы сооданын структурасы, эл аралык резервдер, тышкы карыз боюнча маалыматтар жана таблицаларды камтыйт жана анда төлөө балансын түзүүнүн ыкмалары жана маалымат базасы, ошондой эле Кыргыз Республикасынын эл аралык инвестициялык позициясы чагылдырылат. Басылма квартал сайын - январь, май, июль жана октябрь айларында жарыяланып турат.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын пресс-релизи

"Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын пресс-релизи" Улуттук банкта жана бүтүндөй банк тутумунда бир жума ичинде болуп өткөн жаңылыктарды жана финансы рыногундагы негизги маалыматтарды камтыйт. Жума сайын кыргыз жана орус тилдеринде жарыяланат.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын басылмаларын алуу үчүн

Бишкек шаары Т.Үмөталиев атындагы көчө, 101,

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын Тышкы

жана коомдук байланыштар бөлүмүнө,

(996 312) 66-90-09 телефону

(996 312) 61-07-30 факсы боюнча кайрылсаңыздар болот.

<http://www.nbkr.kg>

МАЗМУНУ

1. ИНФЛЯЦИЯЛЫК ПРОЦЕССТЕРДЕГИ УЧУРДАГЫ ТЕНДЕНЦИЯЛАР	5
2. КЕРЕКТӨӨ БААЛАРЫНЫН ИНДЕКСИ ЖАНА АНЫ ТҮЗҮҮЧҮЛӨР	7
2.1. КЕРЕКТӨӨ БААЛАРЫНЫН ИНДЕКСИН ТҮЗҮҮЧҮЛӨР	8
2.1.2. АЗЫК-ТҮЛҮК ТОВАРЛАРЫ	8
2.1.3. АЗЫК-ТҮЛҮКТӨН БАШКА ТОВАРЛАР	8
2.1.3 КЫЗМАТ КӨРСӨТҮҮЛӨР	9
2.2. КЕРЕКТӨӨ БААЛАРЫНЫН РЕГИОНДОР БОЮНЧА ДИНАМИКАСЫ	9
3. ИНФЛЯЦИЯ ФАКТОРЛОРУ	11
3.1. АКЧА АГРЕГАТТАРЫ	11
3.1.2. АКЧА БАЗАСЫ	11
3.1.3. М2 АГРЕГАТЫ	11
3.1.4. М2Х АГРЕГАТЫ	12
3.2. ПРОЦЕНТТИК СТАВКАЛАР	13
3.2.1. АКЧА РЫНОГУНУН ПРОЦЕНТТИК СТАВКАЛАРЫ	13
3.2.2. МАМЛЕКЕТТИК КАЗЫНА ВЕКСЕЛДЕРИ	13
3.3. АЛМАШУУ КУРСУ	15
3.4. СУРОО-ТАЛАП ЖАНА СУНУШ	17
3.4.1. ТАЗА ЭКСПОРТ	17
3.4.2. ИЧКИ СУРОО-ТАЛАП	18
3.4.2.1. ЖЕКЕ КЕРЕКТӨӨЛӨР	19
3.4.2.2. МАМЛЕКЕТТИК ЧЫГАШАЛАР	19
3.4.2.3. ИНВЕСТИЦИЯЛАР	19
3.4.3. ӨНДҮРҮЛГӨН ИЧКИ ДУҢ ПРОДУКТ	19
4. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК БАНКЫНЫН АКЧА КРЕДИТ САЯСАТЫ МАСЕЛЕЛЕРИ БОЮНЧА НЕГИЗГИ ЧЕЧИМДЕРИ	21
4.1. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК БАНК БАШКАРМАСЫНЫН НЕГИЗГИ ЧЕЧИМДЕРИ	21
4.2. АКЧА-КРЕДИТТИК ЖӨНГӨ САЛУУ КОМИТЕТИНИН НЕГИЗГИ ЧЕЧИМДЕРИ	21
4.3. 2002-ЖЫЛДЫН ЭКИНЧИ КВАРТАЛЫ ИЧИНДЕГИ ИНФЛЯЦИЯЛЫК ПРОЦЕССТЕРДИ ИЛИКТӨӨЛӨР ЖАНА 2002-ЖЫЛДЫН ҮЧҮНЧҮ КВАРТАЛЫНА ИНФЛЯЦИЯНЫН ПРОГНОЗУ	21

1. ИНФЛЯЦИЯЛЫК ПРОЦЕССТЕРДЕГИ УЧУРДАГЫ ТЕНДЕНЦИЯЛАР

Үстүбүздөгү жылдын экинчи кварталында макроэкономикалык абал бир катар өзгөчө жагдайлары менен айрымаланган. Ички дүң продукт эки квартал бою төмөндөөдө, мында акча сунушу 2001-жылдын экинчи жарым жылдыгынан тартып өсүүдө. Улуттук валютанын АКШ долларына карата алмашуу курсу төмөндөп гана калбастан, бир аз чындалган.

Бул жерде экономикада жүрүп жаткан структуралык өзгөрүүлөр түзүлгөн жагдайдын негизин түптөгөндүгүн болжолдоого болот. Акчага карата суроо-талап, чакан жанан орто бизнестин эсебинен чындалууда. Калайык-калктын көпчүлүгү рыноктук мамилелерге тартылууда. Бул процесс республикада чакан жанан орто бизнести кредиттөөнүн, микрокредиттөө процессинин өнүгүшүнөн улам да пайда болгон. Акчага карата суроо-талаптын артышы экономиканы монетизациялоо формасында да көрүнүүдө. Адетте, бул процесстер депозиттик акчалардын артышына байланыштуу, бирок банк системасынын учурдагы абалын эске алганда, алар акча базасынын кеңейтип бара жатышы формасында көрүнүүдө.

2002-жылдын биринчи жарым жылдыгында ички дүң продукт Улуттук статистика комитетинин алдын-ала алынган маалыматтары боюнча өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда 4,9 процентке төмөндөгөн. Өндүрүштүн төмөндөшүнө өнөр-жайы жана айыл-чарбасы да салымын кошкон. Айыл-чарбасында жагдайдын татаалдашы жаз айларынын узакка созулуп кетиши жана жаан-чачындуу болушуна байланыштуу болгон. Өнөр-жайынын кошумча наркынын кыскаруусу эң башысы, "Кумтөр Оперейтинг Компани" жана электрэнергетика өндүрүшүнүн төмөндөшү менен шартталган.

Республикада макроэкономикалык көрсөткүчтөрдү турукташтыруу калктын кирешелеринин артышына өбөлгө түзөт. Улуттук валютанын алмашуу курсуна айкын басымдын жоктугу өздүк жыйым менен керектөөнүн ортосундагы катыштын өзгөрүп бара жаткандыгын далилдеп турат. Улуттук валютада ички жыйымдарды топтоо АКШ долларынын өтүмдүүлүгүнүн төмөндөп бара жатышына байланыштуу. Республиканын дүң жыйымдарынын көлөмү улуттук сметтор системасынын маалыматтары боюнча 1999-жылдагы 1,4 проценттен 2001-жылдагы ички дүң продукциянын болжол менен алганда 15 процентине чейин өскөн (алдын-ала алынган маалыматтар).

Учурда, экономиканы чет өлкө валюталарынын олуттуу пайдаланылып жатышы жана монетизациялоонун төмөнкү деңгээлде экендиги менен мүнөздөөгө болот. Чет өлкө валюталарын алмаштыруу жана экономиканы монетизациялоо мүмкүнчүлүгү тууралуу айтуу, албетте жоопкерчиликтүү. Экономиканы монетизациялоо процесси бир катар жагдайлардын орун алышасы менен кармалып турууда. Обьективдүү себебтерден улам, республикада майда товардык өндүрүштүн салыштырмалуу саламгы көбөйүүдө. Демек, акча топтоштурулаган эмес жана көптөгөн экономикалык агенттердин чөйрөсүнө бөлүштүрүлгөн. Натыйжада, аларды натыйжалуу пайдаланылып жатышы жөнүндө айтуу кыйын. Мындан тышкары, соода түйүндөрүнүн жана финансы системасынын өнүгүшүнүн учурдагы деңгээли акчанын жүгүртүүгө тартылышын басаңдатууда.

ФОВ баасындагы соода балансы анын өлчөмү 2001-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда эки эсеге кыскаруусуна карабастан оң чыккан. Товарлардын экспорту 17,5 процентке көбөйгөн, импорт 25,7 процентке өскөн. Алтындын жана электрэнергиясынын экспортунун кыскарышы башка товарларды ташып кетүүнүн артышы менен орду жабылган. Импорт дээрлик функционалдык классификациялоого жаткан топтор боюнча өсүүдө, мында, инвестициялык товарларды ташып келүүнүн олуттуу өсүшкө ээ болуусу белгиленген.

Сомдун 2002-жылдын биринчи кварталында түптөлө баштаган чындалуу тенденциясы сакталып калынган. Эгерде аны кылдат алып кароодо экспорттун алмашуу курсуна ийкемдүүлүгү дегеле аз экендигин белгилөөгө болот. Мында, Кыргызстандан өндүрүлгөн товарларга карата протекционисттик чектөөлөрдүн орун алышы олуттуу роль ойнойт. Республикада кредиттердин олуттуу бөлүгү АКШ долларында берилүүдө. Сомдун чындалышы карыз алуучулар үчүн карыздык оорчулуктун жеңилдешин билгизет. Албетте, кредиторлор курстук айрымадан улам айрым бир жоготууларга учурайт, ошо менен бирге эле кредиттердин кайтарымдуулугу артышы мүмкүн. Кичи жана орто бизнестин структурасында соода эң жогорку салыштырмалуу салмакты ээлейт. Соода чөйрөсүндө алектенишкен ишкерлер кошумча пайда алышат. 2002-жылдын экинчи кварталында акча сунушунун өсүшү сакталып калган. Финансы министрлигинин операциялары жана Улуттук банктын валюта рыногундагы интервенциялары анын динамикасы шарттаган улуттук банктын чет өлө валюталарынын таза сатылып алынышы 4,8 млн. АКШ долларын түзгөн. Салыштыруу үчүн алып көрсөк, өткөн жылдын экинчи кварталында 1,15 млн. АКШ доллары көлөмүндө таза сатап алуу жүзөгө ашырылган. Экономиканы монетизациялоо процесси ликвиддүүлүккө

артыкчылык берүүнүн өзгөрүүсүнө байланыштуу. Инфляциянын төмөн болушу жана улуттук валютанын курсунун стабилдүүлүгү улуттук валютага карата суроо-талапты арттырат (бул, абсолюттук эффект) жана финансы активи катары чет өлкө валютасынын өтүмдүүлүгүнүн төмөндөшүнө алып келет (салыштырмалуу эффект же орун алмашуу эффекти).

Жүгүртүү мөөнөтү үч ай болгон мамлекеттик казна векселдеринин проценттик ставкалары бир азга көтөрүлгөн, бирок алардын мамлекеттик баалуу кагаздардын структурасындагы үлүшү дайыма төмөндөөнүн үстүндө. Жүгүртүү мөөнөтү бир жыл болгон мамлекеттик баалуу кагаздардын кирешелүүлүгү төмөндөгөн. Финансы министрлиги баалуу кагаздардын бардык түрү боюнча эмиссиянын көлөмүн төмөндөткөн.

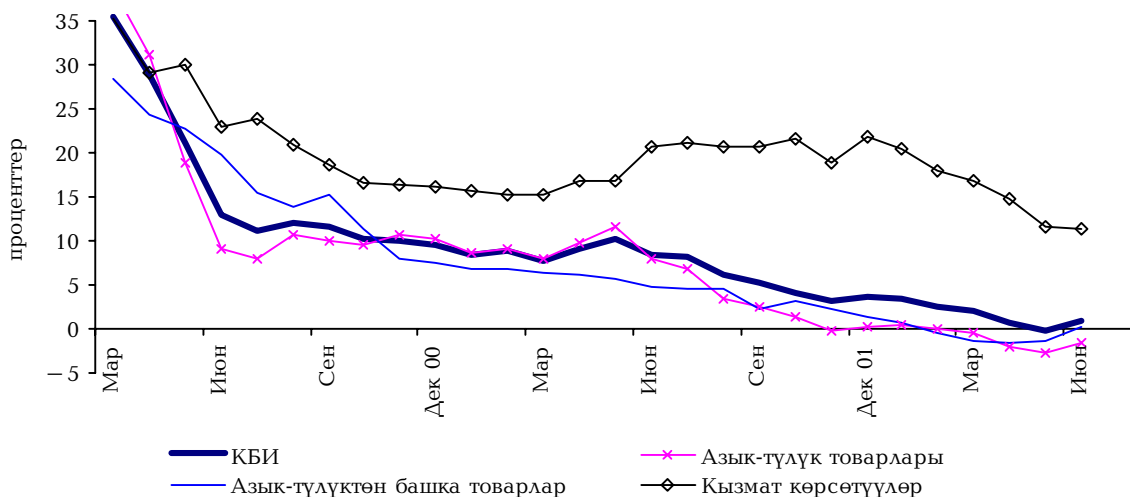
2002-жылдын экинчи кварталында керектөө баалары 2 процентке өскөн, демек, Улуттук банктын болжолдоолору дээрлик, толугу менен төп келген. Инфляциянын негизги факторлору катары сезондуулуктун мүнөзүнүн өзгөрүүсүн, күйүүчү-майлоочу материалдарга баанын жогорулоосун, аба-ырайынын шарттарын атоого болот.

Улуттук банк, 2002-жылдын үчүнчү кварталында керектөө баалары экинчи кварталдагыга караганда 1,7-1,8 процентке төмөндөй тургандыгын болжолдоодо. Болжолдоолордун анчалык так эместиги тышкы жана ички факторлорго байланыштуу. Дүйнөлүк финансы рынокторундагы абалдын чиелениши жана мунайзатына карата баанын динамикасы эң маанилүү тышкы факторлордон. Ал эми ички факторлордун ичинен инфляциялык процесстердин динамикасына реалдуу сектордогу абал, сезондуулук өзгөчөлүгү жана экономиканы монетизациялоо процессинин туруктуулугу айрыкча таасирин тийгизмекчи.

2. КЕРЕКТӨӨ БААЛАРЫНЫН ИНДЕКСИ ЖАНА АНЫ ТҮЗҮҮЧҮЛӨР

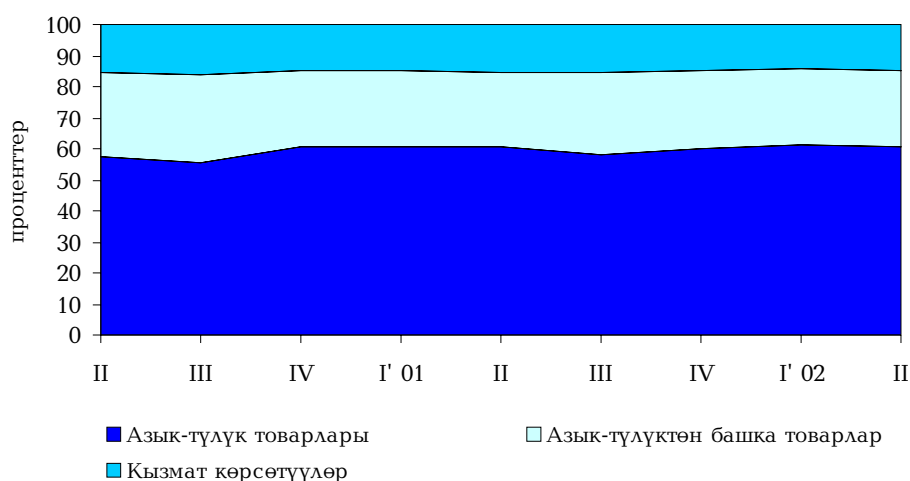
Үстүбүздөгү жылдын экинчи кварталында инфляциянын басандоо тенденциясы сакталып турган. Улуттук статистика комитетинин маалыматтарына ылайык, керектөө бааларынын өсүшү 2 процентти түзгөн. Азык-түлүккө жана азык-түлүктөн башка товарларга баа тиешелүүлүгүнө жараша, 2,3 жана 0,9 процентке өскөн. Кызмат көрсөтүүлөр 2,6 процентке кымбаттаган. Ал эми 2001-жылдын экинчи кварталында инфляция 3 процентти түзгөн.

1-график: КБИнин жылдык динамикасы

Инфляциянын басандашы көптөгөн факторлор менен шартталган. Биринчиден, өткөн жылдагы айыл-чарба өсүмдүктөрүнүн кыйла түшүмдүү болуусу жана аларды республиканын чегинен тышкары сатып өткөрүүдөгү проблемалардын орун алышы, үстүбүздөгү жылы тамак-аш азыктарына баанын өсүшүн токтоткон. Экинчиден, 2002-жылы электрэнергиясына гана тарифтер жогорулатылган, ал эми өткөн жылы тарифтер электрэнергиясына жана ысык суу менен жабдууга жогорулатылган эле. Үчүнчүдөн, сомдун алмашуу курсунун чыңдалуусу белгиленүүдө.

2-график: КБИнин структурасы

2.1. КЕРЕКТӨӨ БААЛАРЫНЫН ИНДЕКСИН ТҮЗҮҮЧҮЛӨР

2.1.2. АЗЫК-ТҮЛҮК ТОВАРЛАРЫ

Азык-түлүк товарларынын тобунда баалардын 2,3 процентке өсүшү белгиленген, мында, тамак-аш азыктарына баа сезондуулуктун таасиринен улам, ар башкача өзгөргөн.

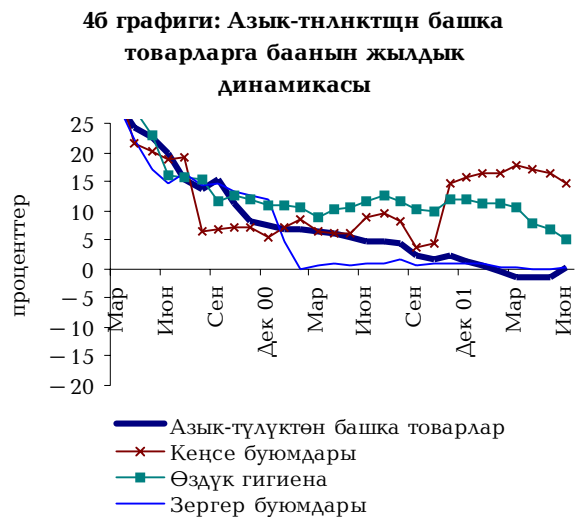
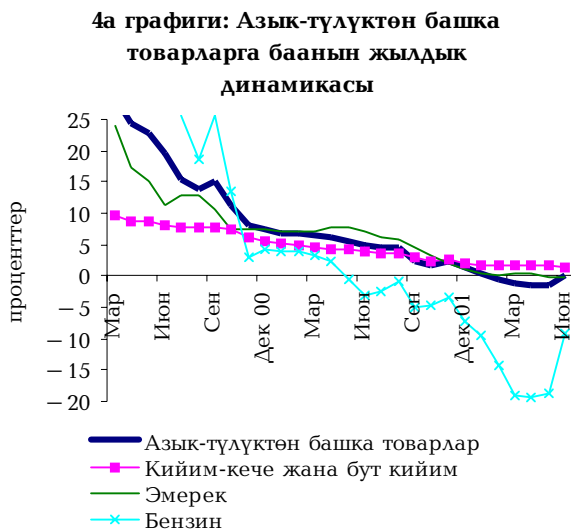

Алып көрсөк, жашылча-жемиштерге баа 7,6 процентке жогорулаган, эт азыктары 6,6 процентке кымбаттаган, суюк майга жана малдын майларына баалар 4,6 процентке өскөн. Ошол эле учурда, сүт азыктарына баанын 7,1 процентке төмөндөшү катталган. Калган тамак аш азыктарына баа туруктуу бойдон сакталып турган.

Өткөн жылдын тиешелүү мезгилине салыштырганда сезондуулук фактору бир азга басандаган. Мисалы, 2001-жылдын биринчи кварталында жашылча-жемиштерге баанын өсүшү 16 процентти түзгөн.

2.1.3. АЗЫК-ТҮЛҮКТӨН БАШКА ТОВАРЛАР

Азык-түлүктөн башка товарларга баанын индекси 2002-жылдын экинчи кварталында үстүбүздөгү жылдын июнь айында күйүүчү-майлоочу материалдарга баанын жогорулашынан улам 0,9 процентке өскөн. Алып көрсөк, Россия менен ОПЕКтин ортосунда дүйнөлүк рынокко мунайзаттарын берүүнү кыскартуу боюнча келишимдин аракеттенүү мөөнөтүнүн бүтүшү кесепетинен бензинге баа 17,1 процентке өсүп кеткен.

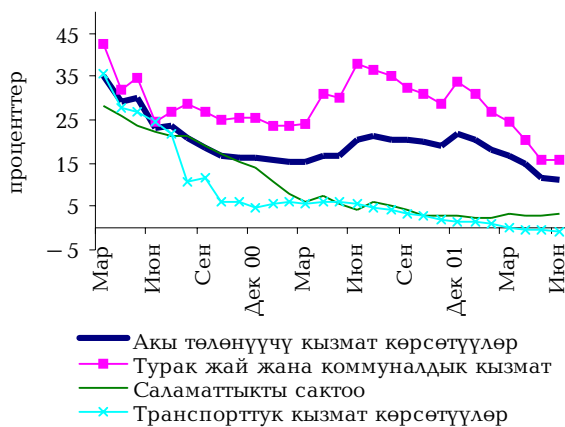

Калган азык-түлүктөн башка товарларларга, атап айтканда, кийим-кече жана бут кийимге баа салыштырмалуу туркутуу бойдон сакталып калган. Сомдун алмашуу курсунун чыңдалуусу жүргөндүгүнө карабастан, сатуучулар бааны төмөндөтүүгө ашыкпай жатышат. Эркектерин бут кийимине, эмеректерге, тиричилик приборлоруна, жеке гигиенага керектүү буюмдарга баа бир азга гана (1,2 процентке чейинки чекте) төмөндөтүлгөн.

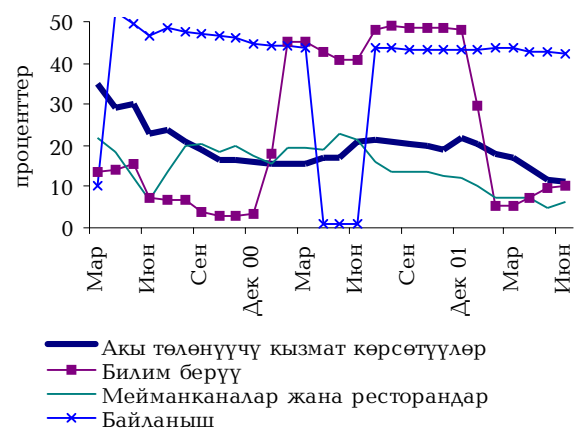
2.1.3 КЫЗМАТ КӨРСӨТҮҮЛӨР

Калкка акы төлөнүүчү кызматтарды көрсөтүү 2002-жылдын экинчи кварталында электрэнергиясына тарифтердин 1,3 эсеге жогорулатылышына байланыштуу 2,6 процентке кымбаттаган. Электрэнергиясына тарифтердин жогорулоосу турак-жай коммуналдык чарба кызматтарына жана турак-жайларды берүү боюнча кызматтарга баанын өсүшүнө алып келген.

5а графиги: Акы төлөнүүчү кызмат көрсөтүүлөргө баанын жылдык динамикасы

5б графиги: Акы төлөнүүчү кызмат көрсөтүүлөргө баанын жылдык динамикасы

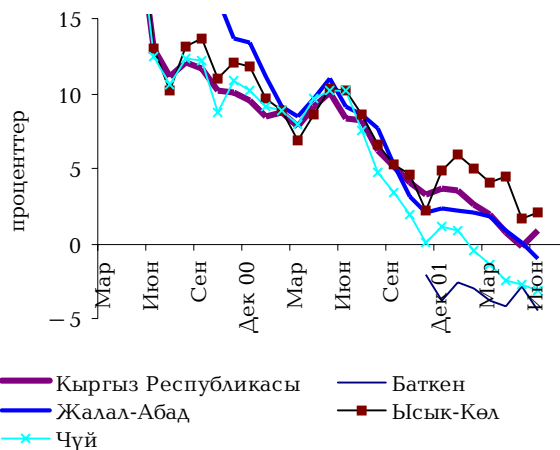

Ушул кичи топтогу абал турак-жай коммуналдык кызматтарды жана байланыш кызматтарын көрсөтүшкөн табийгый монополиянын баа саясаты менен аныкталат.

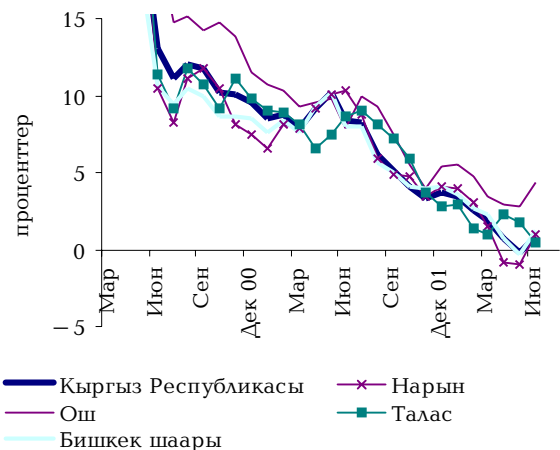
2.2. КЕРЕКТӨӨ БААЛАРЫНЫН РЕГИОНДОР БОЮНЧА ДИНАМИКАСЫ

Үстүбүздөгү жылдын экинчи кварталында областтар боюнча баанын өзгөрүүсү бирдей болгон эмес. Көпчүлүк региондордо баанын өсүшү республика боюнча орточо деңгээлден артып турган. Алып көрсөк, азык-түлүк товарларына баанын олуттуу өсүшүнө жана электрэнергиясына тарифтердин жогорулатылы-

6а графиги: КБИнин областтар боюнча жылдык динамикасы

6б графиги: КБИнин областтар боюнча динамикасы

шынан улам, Ысык-Көл областындагы керектөө баасынын өсүшү 5,7 процентти, Талас областында - 4,2 процентти, Чүй областында - 3,1 процентти, Нарын областында - 3 процентти, Ош областында - 2,3 процентти түзгөн.

Жалал-Абад областында керектөө баалары тамак-аш азыктарына баалардын 2,4 процентке төмөндөшүнө байланыштуу бир процентке азайган.

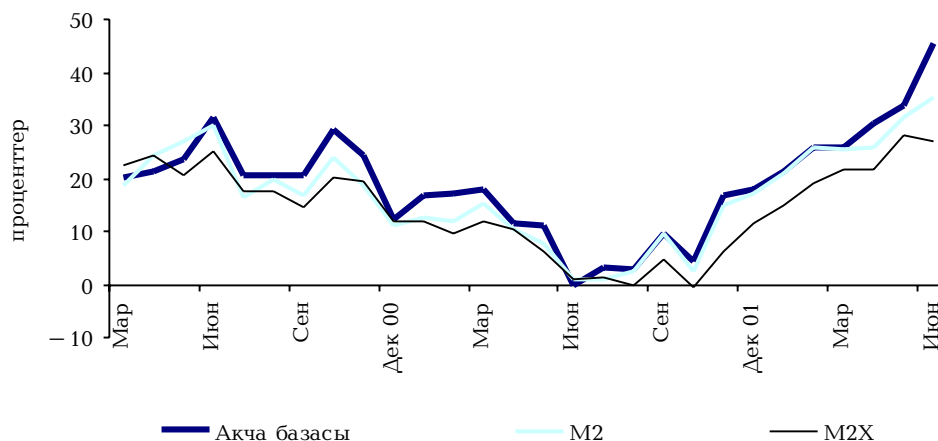
3. ИНФЛЯЦИЯ ФАКТОРЛОРУ

3.1. АКЧА АГРЕГАТТАРЫ

Үстүбүздөгү жылдын экинчи кварталында акча агрегаттары өсүшүн сактап калган. Кандайдыр бир денгээлде акча сунушунун артышы, өткөн жылы тышкы карызды тейлөө боюнча олуттуу төлөөлөрдүн натыйжасында акча кысымын компенсациялоонун жүрүшүнө байланыштуу болгон. Бирок, ишкер жигердүүлүктүн артышын эске алганда да бул себеб 2001-жылдын үчүнчү кварталында жана төртүнчү кварталынын башталышында эле өз мүмкүнчүлүгүн жоготкон. Акча сунушунун туруктуу өсүшүнүн сакталып турушу жана инфляциялык басымдын жоктугу экономикада өзгөрүүлөрдүн жүргөндүгүн көрсөтүүдө. Алар монетизациялоо жана экономиканы деолларизациялоо процесстерине байланыштуу.

Экономиканы монетизациялоо республикада рыноктук мамилелердин өнүгүшү менен шартталган. Товардык-акча мамилелери чөйрөсүнүн кеңейүүсү жүрүүдө. Мында, микрокредиттөө олуттуу мааниге ээ, анткени ал аркылуу адам баласы рыноктук мамилелерге тартылууда. Натыйжада, капиталды түптөө жана топтоо процессинин пайдубалы калыптанууда. Мындан тышкары, улуттук валютага карата суроо-талап артууда.

7-график: Акча агрегаттарынын жылдык динамикасы

3.1.2. АКЧА БАЗАСЫ¹

2002-жылдын экинчи кварталында акча базасы 9,5 процентке көбөйгөн. Жыл боюнча алганда акча базасынын өсүшү 44,6 процентти түзгөн. Экинчи кварталда акча базасынын динамикасы Өкмөт менен Улуттук банктын операцияларынан улам түптөлгөн. Ачык рынокто жүргүзүлгөн операциялар жана коммерциялык банктар менен жүргүзүлгөн операциялар акча-кредит саясатынын негизги инструменттеринен болгон. Чет өлкө валютасын таза сатып алуу 4,8 млн. АКШ долларын түзгөн. 2002-жылдын 1-июлуна карата абал боюнча Улуттук банктын эл аралык резервдери акча базасынын 199,8 процентин жабат.

Акча базасынын структурасында жүгүртүүдөгү акчалардын үлүшүнүн 2002-жылдын март айынын акырындагы 95,2 проценттен ушул эле жылдын июнь айынын акырындагы 93,1 процентке чейин кыскаруусу орун алган. Жүгүртүүдөгү акчалар экинчи квартал ичинде 7,1 процентке өскөн.

3.1.3. M2 АГРЕГАТЫ

Үстүбүздөгү жылдын экинчи кварталында M2 акча агрегатынын көлөмү 6 процентке өскөн. Жыл боюнча алганда M2 акча массасы 34,7 процентке көбөйгөн. Өткөн жылдын төртүнчү кварталында байкалган депозиттердин өсүшү үстүбүздөгү жылдын биринчи экинчи кварталында да сакталып калган. Улуттук валютадагы депозиттер 2,5 процентке көбөйгөн, мында юридикалык жактардын эсептик счету 7,4 процентке көбөйгөн, ал эми мөөнөттүү депозиттер 3,9 процентке төмөндөгөн.

¹ Коммерциялык банктардын чет өлкө валютасындагы депозиттерин эске алуусуз

3.1.4. M2X АГРЕГАТЫ

2002-жылдын экинчи кварталы ичинде утурумдук алмашуу курсу боюнча M2X акча агрегатынын көлөмү 1,7 процентке көбөйгөн. M2 агрегатынын өсүш арымы M2Xтин өсүш арымынан озуп турат, анткени, чет өлкө валютасындагы депозиттердин 9 процентке төмөндөшү байкалган. Банк туутумунун сом түрүндөгү таза чет өлкө активдеринин кыскаруусунун жана банк тутумунун таза ички активдеринин көбөйүшүнүн таасири астында M2Xтин динамикасы түптөлгөн.

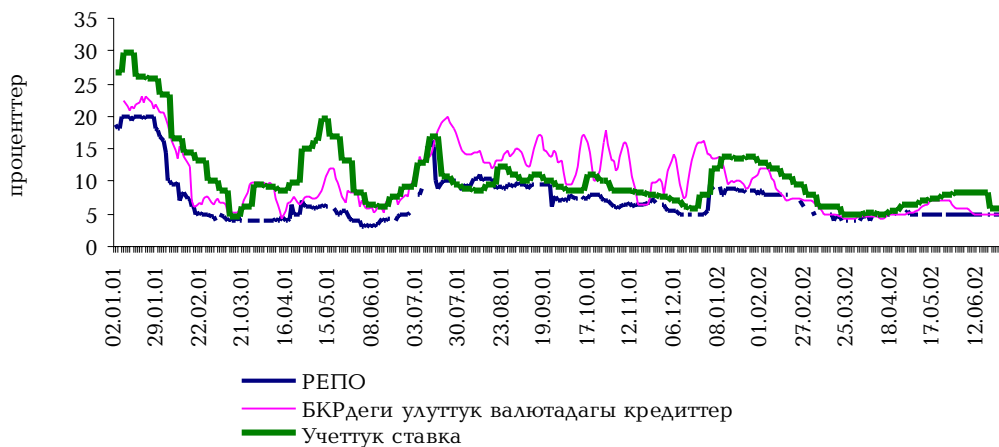
¹ Коммерциялык банктардын чет өлкө валютасындагы депозиттерин эске алуусуз.

3.2. ПРОЦЕНТТИК СТАВКАЛАР

3.2.1. АКЧА РЫНОГУНУН ПРОЦЕНТТИК СТАВКАЛАРЫ

2002-жылдын экинчи кварталынын баш жагында банк тутумунун ликвиддүүлүгүнүн олуттуу өзгөрүп тургандыгы байкалган. Натыйжада, улуттук валютадагы ресурстардын наркынын айрым бир жогорулоосу жүргөн, алып көрсөк, РЕПО-операциялары жана улуттук валютадагы кредиттер боюнча ставкалар тиешелүүлүгүнө жараша 6,3 жана 6 процентке жеткен. Май айынын экинчи аптасынан тартып банк системасынын резервдери көбөйүп, ал экинчи кварталдын акырына чейин жогорку деңгээлде сакталып турган. Улуттук валютадагы банктар аралык кредиттер жана РЕПО-операциялары боюнча проценттик ставкалар бири-биринен бир аз эле айрымаланган чекте турган. РЕПО-операциялары үчүн алардын чеги 4,5 проценттен 5 процентке чейинкини түзөт, ал эми улуттук валютадагы кредиттер боюнча ресурстардын наркы 4,3 проценттен 5 процентке чейинки чекте өзгөрүп турган.

8-график: Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын учеттук ставкасынын динамикасы жана банктар арлык кредит рыногундагы жана РЕПО-операциялары боюнча проценттик ставкалар

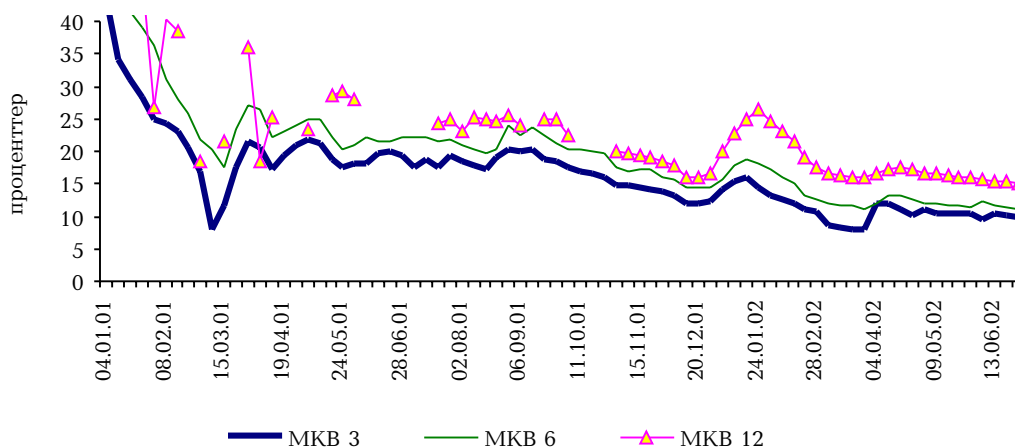
Улуттук банктын учеттук ставкасы экинчи квартал бою 5 проценттен 8,3 процентке чейин өсүш тенденциясын чагылдырган (апрель-айынын экинчи жарымынан июнь айынын акыркы аптасына чейин). Июнь айынын үчүнчү аптасында гана учеттук ставка бир азга кыскаруу менен 5,9 процентти түзгөн. Бүтүндөй квартал ичинде, учеттук ставканын мааниси кварталдын баш жагындагы 5 проценттен кварталдын акырындагы 5,9 процентке чейин өскөн, РЕПО-операциялары боюнча ставкалар 4 проценттен 4,5 процентке чейин көбөйгөн, ал эми улуттук валютадагы банктар аралык кредиттер боюнча 4,6 проценттен 5 процентке чейин өсүш орун алган.

3.2.2. МАМЛЕКЕТТИК КАЗЫНА ВЕКСЕЛДЕРИ

2002-жылдын экинчи кварталынын баш жагында мамлекеттик казна векселдеринин (МКВ) биринчилик рыногунда бул баалуу кагаздардын бардык түрү боюнча кирешелүүлүктүн өсүшү белгиленген. Жүгүртүү мөөнөттөрү үч ай, алты ай жана он эки ай болгон МКВлардын ставкасы тиешелүүлүгүнө жараша, 7,9 проценттен 12,2 процентке чейин, 11,1 проценттен 12,1 процентке чейин, 16,1ден 16,6 процентке чейин өскөн. Муну, банк системасындагы ликвиддүүлүктүн төмөнкү деңгээли менен түшүндүрүүгө болот.

Кийинчерээк, Финансы министрлиги МКВнын эмиссиясынын көлөмдөрүн төмөндөткөн жана аукциондордо баа конъюнктурасынын жакшыруусу жүргөн. Май айынын экинчи аптасынан тартып банк тутумундагы ликвиддүүлүктүн өсүшү жана экинчи кварталдын акырына чейин анын жогорку деңгээлде сакталып турушу, жүгүртүү мөөнөтү алты жана он эки ай болгон МКВларды жайгаштыруу боюнча сегменттерде иш жүзүндө кирешелүүлүктүн тынымсыз төмөндөшү тенденциясы байкалган, жүгүртүү мөөнөтү үч ай болгон МКВ боюнча проценттик ставкалар бир азга гана өзгөргөн.

9-график: МКВ кирешелүүлүгүнүн динамикасы

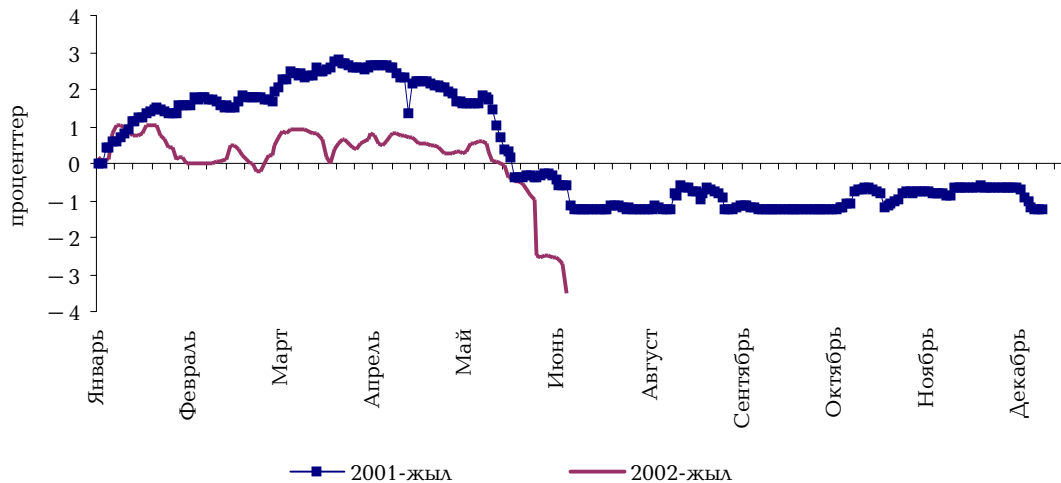

Бүтүндөй экинчи квартал бою жүгүртүү мөөнөтү үч ай болгон МКВ боюнча кирешелүүлүк кварталдын баш жагындагы 7,9 проценттен кварталдын акырындагы 9,9 процентке чейин көбөйгөн. Жүгүртүү мөөнөтү алты болгон МКВнын кирешелүүлүгү иш жүзүндө өзгөрүүсүз калган. Жүгүртүү мөөнөтү он эки ай болгон МКВнын кирешелүүлүгү 16,1 проценттен 15,2 процентке чейин кыскарган. МКВнын бардык түрү боюнча проценттик ставкалардын орточо алынган деңгээли кварталдын баш жагындагы 13,3 проценттен 13,7 процентке чейин көбөйгөн.

3.3. АЛМАШУУ КУРСУ

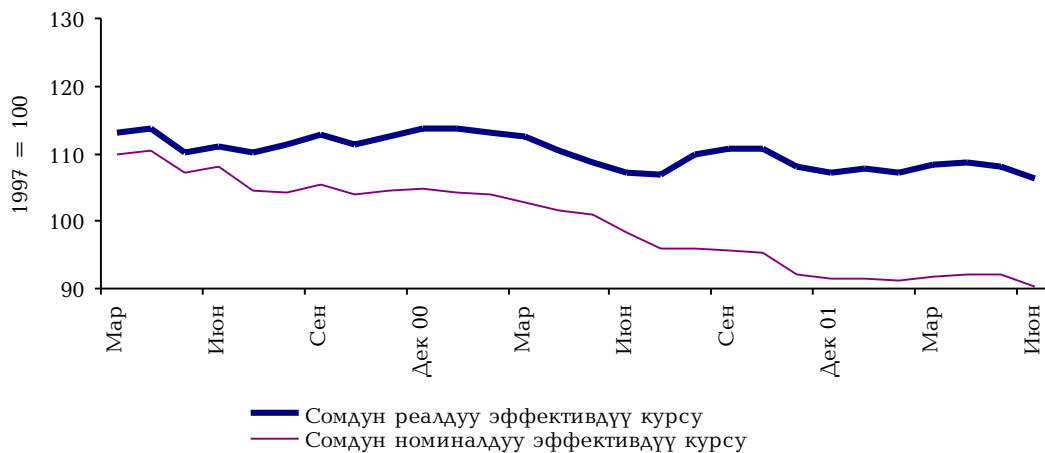
Үстүбүздөгү жылдын экинчи кварталында валютар рыногундагы абал тышкы жана ички факторлордун таасири астында өнүккөн. Апрель айында коммерциялык банктар тарабынан чет өлкө валютасына карата суроо-талаптын айрым бир артышы жүргөн, бул эң оболу, алардын кардарларынын контракттарына төлөөлөргө байланыштуу болуп, ал республиканын валюта рыногунда доллардын курсунун байкаларлык өзгөрүүсүнө алып келген. Орточо салмактанып алынган курс 1 АКШ доллары үчүн 47,7ден 48,1 сомго чейинки чекте өзгөрүлүп турган.

10-график: 2001-2002-жылдар ичинде банктар аралык валюта рыногундагы доллардын курсунун өсүш арымдары

Май айынын алгачкы эки аптасында валюта рыногундагы абал туруктуу болуп, доллардын курсунун төмөндөшү белгиленген. Ал эми, ушул эле айдын үчүнчү аптасында банк системасынын ликвидүүлүгүнүн өсүшү жана айрым коммерциялык банктар тарабынан өз кардарларынын контракттарына төлөөлөрдүн көбөйтүлүшү валюта рыногунда айрым бир оорчулукту туудурган, натыйжада, доллардын курсу жогорулаган. Ошону менен бирге эле, май айынын акыркы күндөрү бюджеттик төлөөлөрдү жүзөгө ашыруунун зарылчылыгынан улам коммерциялык банктардын сом түрүндөгү ресурстарга керектөөлөрү өскөн, жыйынтыгында, валюта рыногунда доллардын курсунун айрым бир төмөндөшү байкалган.

11-график: Сомдун реалдуу курсунун индекси

Июнь айында, айрыкча анын экинчи жарымында доллардын курсунун олуттуу төмөндөшү, эң башкысы, эл аралык финансы рынокторунда доллардын позициясынын байкаларлык басандашына байланыштуу болгон. Мындан тышкары, республиканын валюта рыногунда жай мезгилинде, жыл сайын сомдун сезондук чыңдалышы байкалып келүүдө. Июнь айында АКШ долларынын учеттук курсу 3,6 процен-

тке жабыр тарткан. 2002-жылдын экинчи кварталында сомдун алмашуу курсу 3,8 процентке, ал эми бүтүндөй биринчи жарым жылдыкта 3,3 процентке чыңдалган. 2001-жылы сом тиешелүүлүгүнө жараша 2,9 жана 0,5 процентке чыңдалган.

Сомдун номиналдык эффективдүү алмашуу курсунун индекси 2002-жылдын экинчи кварталында 1,4 процентке төмөндөгөн, бул сомдун чыңдалуусун айгинелеп турат. Швейцария франкын, Англия фунтун жана Япония иенасын эске албаганда, сом КМШ өлкөлөрүнүн жана алыскы чет өлкөлөрдүн валюталарына карата чыңдалган. Сомдун реалдуу эффективдүү алмашуу курсунун индекси үстүбүздөгү жылдын апрель-июнь айларында да олуттуу өзгөрүүлөргө дуушар болгон, анын мааниси жылдын баш жагындагыга караганда 0,8 процентке төмөндөгөн. КМШ өлкөлөрүнүн валюталарына карата гана сомдун реалдуу эффективдүү курсунун чыңдалуусу белгиленген, ал эми алыскы чет өлкөлөрдүн валюталарына карата 1,4 процентке баанын түшүүсү катталган.

3.4. СУРОО-ТАЛАП ЖАНА СУНУШ

Сезондуулук факторлоруна байланыштуу болбогон баанын деңгээлинин төмөндөшү дефляция болуп саналат. Анын кесепетинен өндүрүүчүлөр өз бааларын кыскартууга мажбур болгон басыңкы суроо-талап анын негизги себеби. Бул абал, албетте эгер ал, узукка созулуп кетсе, экономиянын өнүгүшүнө терс таасирин тийгизет, буга мисал катары Япониянын экономикасын келтирүү жетиштүү болор эле.

Өткөн жылы айыл-чарба продукциясына баанын олуттуу төмөндөшү аны республиканын чегинен тышкары сатып өткөрүү кыйынчылыгынан улам келип чыккан. Республиканын ичинде төлөөгө жөндөмдүү суроо-талаптын чектелүүсү көбүнесе, экономиканын орун алган структурасына байланыштуу. Республиканын калкынын аз санда экендигине карабастан суроо-талапты кеңейтүү мүмкүнчүлүгү али алдыда. Алыскы райондордо сооданын жүргүзүлүшү товардык-ачка мамилелердин өнүгүшүнө өбөлгө түзөт. Рыноктук мамилелерге улам барган сайын калайык-калктын көпчүлүгү тартылууда. Демек, суроо талаптын кеңейүүсү жүрүп, акчага карата суроо-талап артууда.

Айрым продукцияларды үстөк сунуштоону өндүрүштүн эн жогорку натыйжасы катары кароого болбойт. Бирок, өндүрүштүк потенциалдын өнүгүшү кайра иштетүүнүн тереңдетилиши жана тышкы рынокко чыгуунун зарылчылыгына байланыштуу. Ушул милдеттердин чечилиши өз кезегинде экономикага инвестициялардын тартылышын талап кылат. Бул жерде ички инвестор тышкы инвестордой эле абалда болушуна жетишүү зарыл.

Ички жыйым инвестициялык жагердүүлүктүн булагы. Туруктуу макроэкономикалык абалдын сакталып турушу калктын кирешелеринин жана өздүк жыйымдарынын артышына мүмкүнчүлүк түзөт. Ошондой болсо да, алиге чейин аларды топтоонун, пайдалануунун натыйжалуу иштеген механизмдери иштелип чыккан эмес.

Инвестициялык процесске кошумча түрткү берүү үчүн Өкмөт менен жеке бизнестин ролун так чектөө зарыл. Мамлекеттин кепилдиги астында кредиттерди тартуу инвестициялык процессти уюштуруунун анчалык кызыктырбаган формасы болуп саналат. Инфляциялык процесстерди тездетүү бардыгы үчүн бирдей ачык-айкын болгон эрежелердин белгиленишине, финансы рыногунун өнүгүшү жана анын катышуучуларынын санынын артышы үчүн бирдей шарттарды түзүүгө байланыштуу.

Экинчи квартал бою ички дүң продукциясынын төмөндөшү белгиленген. Өнөр-жайынын абалынын солгундоосунун негизги себеби катары "Кумтөр Оперейтинг Компани" өндүрүшүнүн жана электроэнергетикасынын түшүп кетүүсүн атоого болот. Аба-ырайынын ыңгайсыз болуусунан улам айыл-чарбасынын өсүш арымдарынын басандашы байкалууда.

3.4.1. ТАЗА ЭКСПОРТ

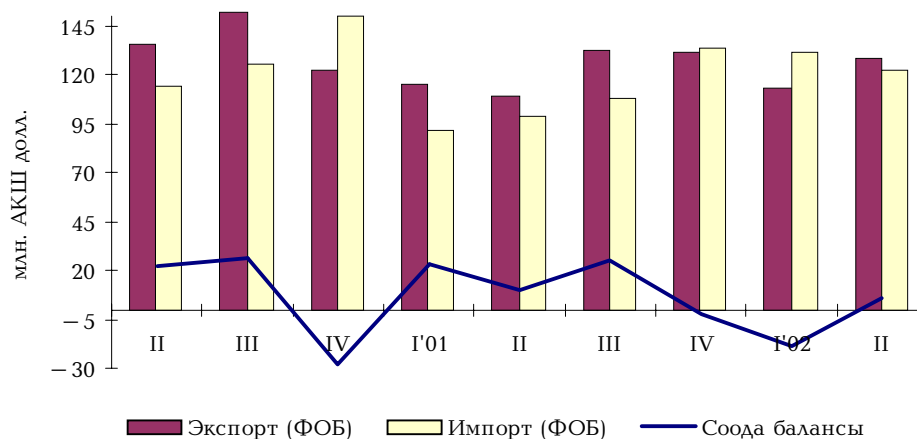
Кыргыз Республикасынын тышкы соодасынын сальдосу алдын-ала алынган маалыматтар боюнча өткөн жылдын ушул эле мезгилиндегиге салыштырганда 58 процентке кыскарган болсо да, 2002-жылдын экинчи кварталында оң бойдон сакталып калган. Тышкы соодалык жүгүртүү 21 процентке өскөн, мында, КМШ өлкөлөрү жана алыскы чет өлкөлөр менен товар жүгүртүү тиешелүүлүгүнө жараша, 16 жана 26 процентке көбөйгөн.

ФОБ баасындагы товарлардын экспорту үстүбүздөгү жылдын экинчи кварталында 17,5 процентке көбөйгөн. КМШ өлкөлөрүнө экспорттун кыскаруусу 9 процентти түзгөн, ал эми алыскы чет өлкөлөргө экспорт 35,4 процентке өскөн. Алтындын экспортунун 7,4 процентке төмөндөшү жүргөн. Соода балансынын калган статьяларынын экспорту, алтынды эске албаганда, 37,4 процентке өскөн жана бул АКШ менен Кытайга экспорттун артышы менен шартталган.

Экспорттун функционалдык структурасын карап көрүүдө, үстүбүздөгү жылдын экинчи кварталында аралык товарларынан жана энергопродукцияларынан тышкары, товарлардын бардык функционалдык топторунун салыштырмалуу салмагынын көбөйүшүн байкоого болот. Керектөө товарларынын экспорту ысытуу лампаларынын, жашылча-жемиштердин жана тигилүү буюмдардын эсебинен 51,4 процентке өсүшкө ээ болгон. Чийки заттарды ташып кетүүнүн 79 процентке чейин кеңейүүсү, пахтаны ташып кетүүнүн 117 процентке чейин көбөйүшү менен шартталган. Ири мүйүздүү малдын терилерин ташып кетүү 4 эседен көбүрөөккө арткан. Мал терилеринен жасалган булгаарылардын экспорту дээрлик төрт жарым эсеге көбөйгөн. Түстүү металлдардын сыныктарын жана калдыктарын олуттуу көлөмдө экспорттоо жанданган.

Товарлардын экспорттун географиялык бөлүштүрүүдө алдынкы позицияны алыскы чет өлкөлөр сактап калууда жана алар 68,4 процентти түзөт. Негизинен, алтын экспорттолгон Швейцариядан тышкары

12-график: Соода балансы

экспорттун эң ири көлөмү АКШга, Кытайга жана Түркияга туура келет. АКШга экспорт олутту өсүшкө ээ болгон, бул көбүнесе коалициянын чектелген контингентинин аскерлери үчүн күйүүчү-майлоочу матери-алдардын жана алтындын экспорту менен шартталган. Кароого алынып жаткан мезгил ичинде Кытайга экспорт 2001-жылдын экинчи кварталындагыга салыштырганда, мал терилерин жана андан жасалган булгаарыларды, түстүү металлдардын калдыктарын жана сыныктарын ташып кетүүнүн олуттуу көбөйүшүнүн эсебинен үч эседен көбүрөөккө арткан. Пахтаны, керосинди, жашылча-жемиш жана жаңгакты ташып кетүүнүн артышы Түркия экспорттун көбөйүшүн шарттаган. Кыргызстан Бириккен Араб Эмиратына алтынды экспорттону баштады, анын көлөмү үстүбүздөгү жылдын экинчи кварталында экспортоолгон алтындын 26,7 процентин түзөт.

КМШ өлкөлөрүнүн ичинен экспорттук продукцияларды негизги керектөөчүлөрдөн болуп Россия, Казакстан жана Өзбекстан өлкөлөрү калууда. Россияга товарларды ташып кетүү, негизинен пахтанын, тамекинин, тигилүү буюмдардын эсебинен 19,2 процентке өскөн. Коңшу республикаларга электрэнергиясын берүүнүн олуттуу кыскаруусунан улам, Өзбекстанга жана Казакстанга экспорт тиешелүүлүгүнө жараша, 66,9 жана 5,1 процентке төмөндөгөн. Тажикстанга экспорт эки эседен көбүрөөккө арткан жана бул кант, тилкелүү листтер жана шифер сыяктуу товарлардын эсебинен камсыз кылынган. Алдан-ала алынган маалыматтар боюнча ФОб баасындагы товарлардын импорту 25,7 процентке өскөн. Көз карандысыз Мамлекеттердин Шериктештигине кирген өлкөлөрдөн жана алыскы чет өлкөлөрдөн товарларды ташып келүү тиешелүүлүгүнө жараша, 38,1 жана 12,9 процентке көбөйгөн. Аралык товарларын эске албаганда, функционалдык структуралардын бардык статъялары боюнча импорттун өсүшү жүргөн. Өсүштүн эң жогорку арымы инвестициялык товарларга жана чийки заттарга туура келет. Инвестициялык товарлардын импорту дээрлик эки эсеге көбөйгөн. Ушул категория боюнча товарлардын агымынын өсүшү тракторлор, тоо кендери үчүн жабдуулар, жүк ташуучу автомобилдер, байланыш жабдуулары, атайы багыттагы электр машиналары жана аппаратуралары сыяктуу товарлардын түрлөрү боюнча жүргөн. энергопродукцияларынын импорту 18,2 процентке өскөн жана бул бириккен коалициянын чектелген контингентинин мунайзаттарына керектөөлөрүн камсыз кылууга байланыштуу болгон.

Импортту географиялык бөлүштүрүүдө 52,4 процент КМШ өлкөлөрүнө туура келет. Бул жерде, Россия жана Казакстан эң чоң үлүштү ээлейт. Россиядан импорт республикага автомобиль бензиндерин, керосинди, жүк ташуучу автомобилдерди алар үчүн шиналарды, автобустарды жана жолдорду күтүүгө машиналарды жана механизмдерди берүүлөрдүн артышынын эсебинен 55,5 процентке өскөн. Казакстандан импорт 55,7 процентке көбөйгөн, бул коңшу республикадан буудай, сигареттерди жана керосинди ташып келүүлөр менен түшүндүрүлөт. Алыскы чет өлкөлөрдүн ичинен товарларды негизги берүүчүлөрдөн болуп, мурдагыдай эле Кытай, АКШ, Германия жана Түркия мамлекеттери калууда.

3.4.2. ИЧКИ СУРОО-ТАЛАП

Ички суроо-талаптын маанилүү көрсөткүчүнөн болуп, калктын иш менен камсыз болуусу саналат. Экономиканын жандануу баскычында иш менен камсыз болуу, эрежеге ылайык артат, үй-чарбасынын кирешеси өсөт. Демек, ички суроо-талаптын күчөшүн күтүүгө мүмкүн болот. Керектөөнүн негизги үлүшү

керектөө товарларына туура келгендиктен аларга карата суроо-талап да жогорулайт. Экономиканын солгундоо баскычында иш менен камсыз болуу кыскарып, ички суроо-талап да төмөндөйт. Республиканын экономикасынын учурдагы ишкердик мүнөзү анчалык айкын көрүнбөсө да, иш менен камсыз болуунун суроо-талапка таасири өтө маанилүү роль ойнору айдан ачык. Өткөөл мезгил учурунда жумушсуздук жашыруун жана ачык формада орун алат. Калайык-калк адетте иш менен толук камсыз болбой же аларга бир нече жерде иштөөгө туура келет. Миграциялык процесстери жүрүүдө, бул учурда көпчүлүк чет өлкөлөрдө убактылуу же туруктуу иштеп калышат. Мына ушулардын өзү республикада иш менен камсыз болуунун мониторингин түзүүнү кечендетет.

Улуттук статистика комитетинин маалыматтары боюнча расмий катталган жумушсуздардын саны 2002-жылдын 1-июлуна карат өткөн жылдын ушул эле мезгилиндегиге салыштырган 5,2 процентке көбөйгөн. Жумушсуздардын бардыгы эле каттала бербегендигин эске алганда, эмгек рыногунда жумушчу күчүн сунуш кылуу суроо-талаптан алда канча артып тургандыгын болжолдоого болот.

Айыл жеринде үй чарбачылыгынын өндүрүш жүргүзүүсү майда товардык мүнөзгө ээ. Демек, алардын продукцияларынын ири бөлүгү үй чарбачылыгы тарабынан түздөн-түз керектелүү менен рынокко сунуш кылынбайт. Мына ушундай үй чарбачылыгынын товарлар жана акча жүгүртүлүшүнө аз катышуусу мунун натыйжасы. Башкача айтканда, бир жагынан алганда алар товарлардын сунушуна дээрлик таасирин тийгизбейт, экинчи жагынан алып караганда суроо-талапты да сунуштабайт.

3.4.2.1. ЖЕКЕ КЕРЕКТӨӨЛӨР

Улуттук статистика комитетинин алдын-ала алынган маалыматтары боюнча калктын акчалай кирешелери 2001-жылдын биринчи жарым жылдыгына салыштырганда 2,5 процентке өскөн. Мында, колдо болгон реалдуу киреше 0,5 процентке өскөн. Калктын акчалай чыгашалары 2001-жылдын биринчи кварталындагыга салыштырганда 0,2 процентке көбөйгөн. Реалдуу алганда колдо болгон кирешелер 0,4 процентке көп болгон. Чекене товар жүгүртүү 2001-жылдын биринчи жарым жылдыгына караганда 12,1 процентке өсүшкө ээ болгон.

3.4.2.2. МАМЛЕКЕТТИК ЧЫГАШАЛАР

Мамлекеттик бюджеттин кирешелери жана чыгашалары 2001-жылдын биринчи жарым жылдыгына салыштырганда тиешелүүлүгүнө жараша, 14,6 жана 13 процентке көбөйгөн. Мында, эмгек акыларды төлөөгө чыгашалардын өсүшү 12,2 процентти түзгөн. Капиталдык салымдар жана бюджеттик каражаттардын эсебинен ремонттоо 52,5 процентке көбөйгөн. Мамлекеттик ишканаларга субсидиялар 36,2 процентке арткан.

3.4.2.3. ИНВЕСТИЦИЯЛАР

Улуттук статистика комитетинин ыкчам маалыматтарына ылайык, капиталдык салымдардын көлөмү биринчи жарым жылдыкта өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда салыштырмалуу баада 2,9 процентке кыскарган. Калайык-калктын жана ишканалардын каражаттарынын эсебинен капиталдык салымдардын көбөйүүсү жана алардын чет өлкө каражаттарынын эсебинен кыскаруусу тенденциясы сакталып калган.

2000-жыл үчүн улуттук счеттор боюнча маалыматтар жана 2001-жыл үчүн пайдалануу боюнча ички дүң продукциясы тууралуу алдын-ала алынган маалыматтар түпкү керектөөнүн арымдарынын басандап бара жаткандыгын көрсөтүүдө. Мында, дүнүнөн өздүк жыйымдар артууда. Алып көрсөк, алардын көлөмү 1999-жылы биринчи жолу алгылыктуу чекке жеткен жана ички дүң продукциясынын 1,3 процентин түзгөн, 2000-жылы дүнүнөн өздүк жыйымдыр 14,4 процентке жеткен. Алдын ала баалоо боюнча 2001-жылы алардын мааниси ички дүң продукциясынын 15 процентинен ашмакчы.

3.4.3. ӨНДҮРҮЛГӨН ИЧКИ ДҮҢ ПРОДУКТ

Экономиканын реалдуу секторунун абалы бир түрдүү эмес. 2002-жылдын биринчи жарым жылдыгында, ар кандай себебтерден улам, айыл-чарбасынын жана өнөр-жай өндүрүшүнүн төмөндөшү жүргөн. Айыл-чарбасынын кошумча наркы өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндегисине салыштырганда 7,5 процентке төмөндөгөн. Өндүрүштүн түшүшү негизинен, аба-ырайынын шарттарына байланыштуу болгон.

Жаз мезгилинин жаан-чачындуу болуп, узакка созулушу түшүмдүн бир кыйла кечендеп бышып-жетилишине алып келген. Бул жерде айрыкча, мөмө жемиштерине олуттуу зыян келтирилген.

Өнөр-жайында өндүрүштүн түшүшүнө электроэнергетикасы жана "Кумтөр Оперейтинг Компани" ишканасы өз салымын кошкон. Алтын кенин ылгап алуунун төмөндөшү анын өндүрүшүнүн кыскаруусуна алып келген. Бирок, алтын өндүрүшүнүн физикалык көлөмүнүн түшүп кетүүсүнүн орду дүйнөлүк рынокто алтынга баанын жогорулоосу менен компенсацияланууда. Токтогул суу сактагычындагы суунун аздыгы электрэнергиясын иштетип чыгуунун төмөндөшүнүн негизги себеби. Жогоруда аталган ишканага ("Кумтөр Оперейтинг Компани") өнөр-жай өндүрүшүнүн түшүп кетүүсү 3,8 процентти түзгөн. Өнөр-жайынын кошумча наркы 13,6 процентке төмөндөгөн. Бүтүндөй алганда, өндүрүлүп алынган ички дүң продукт дээрлик 5 процентке төмөндөгөн.

Ошону менен бирге эле, Улуттук статистика комитетинин маалыматтары боюнча республикада чарбалык ишкердик менен алектенген жаңы бирдиктердин түптөлүшү процесси жанданууда. Үстүбүздөгү жылдын экинчи кварталында гана 7,5 миң жаңы юридикалык жактар жана жеке адамдар каттоодон өтүшкөн. Алардын басымдуу бөлүгү айыл-чарбасында түзүлгөн, алардын үлүшү 62,8 процент. Сооданын үлүшү 15,8 процентти түзөт, кызмат көрсөтүүлөргө жана кайра иштетүү өнөр-жайына тиешелүүлүгүнө жараша, 6,4 жана 4 процент туура келет.

4. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК БАНКЫНЫН АКЧА КРЕДИТ САЯСАТЫ МАСЕЛЕЛЕРИ БОЮНЧА НЕГИЗГИ ЧЕЧИМДЕРИ

4.1. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК БАНК БАШКАРМАСЫНЫН НЕГИЗГИ ЧЕЧИМДЕРИ

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн Улуттук банктын алдындагы карызын реструктуризациялоо максатында 2002-жылдын 21-июнунда Өкмөт менен Улуттук банк №396 "Кыргыз Республикасынын Өкмөтү менен Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын ортосунда финансылык өз ара мамилелерди жөнгө салуу тууралуу" биргелешкен токтому кабыл алынган.

Улуттук банктын 2002-жылдын 24-июнундагы №26/9 токтому менен Өкмөт менен Улуттук банктын ортосунда финансылык өз ара мамилелерди жөнгө салуу тууралуу Генералдык келишимди кабыл алынган. Бул келишимде келтирилген принциптер республикалык бюджет үчүн кошумча чыгашаларды кароосуз эле Улуттук банктын активдеринин сапатын жакшыртууга мүмкүндүк берет. Реструктуризациялоонун натыйжасында Улуттук банктын кошумча рыноктук инструменти - мамлекеттик казна векселдери (жөнгө салуу) пайда болот. Бул инструмент мамлекеттик реструктуризацияланган займдын облигацияларын алмаштырат жана аны акча-кредит саясатынын максаттарына жетүү үчүн пайдаланууга мүмкүн болот. Мамлекеттик казна векселдеринин кирешелүүлүгү мамлекеттик казна векселдеринин аукциондорунда аныкталат.

4.2. АКЧА-КРЕДИТТИК ЖӨНГӨ САЛУУ КОМИТЕТИНИН НЕГИЗГИ ЧЕЧИМДЕРИ

Акча-кредиттик жөнгө салуу комитети, акча-кредит саясатынын инструменттери катары 2002-жылдын экинчи кварталында СПОТ операцияларын жана чет өлкө валюталары менен СВОП операцияларын "овернайт" кредиттерин берүүнү, мамлекеттик баалуу кагаздарды сатуу жана сатып алуу боюнча РЕПО операцияларын колдонгон. Айрыкча СПОТ операциялары жана чет өлкө валюталары менен СВОП операциялары жигердүү пайдаланылган.

Апрель айында банк системасынын ликвиддүүлүгүнүн тартыштыгы байкалган. Демек, рынокто аны колдоо боюнча операциялар ишке ашырылган. Бул үчүн "овернайт" кредиттери, чет өлкө валюталары менен СВОП операциялары жана РЕПО операциялары пайдаланылган. Комитет ошону менен бирге эле мамлекеттик реструктуризацияланган займдын облигациялары менен РЕПО операцияларын кайрадан жандандыруу жөнүндө чечим кабыл алган.

2002-жылдын май-июнь айларында Комитеттин сунуш-көрсөтмөсү боюнча СПОТ жана чет өлкө валюталары менен СВОП операциялары жигердүү ишке ашырылган. Бүтүндөй алганда, СПОТ операциялары банк тутумунун ликвиддүүлүгүн жогорулатууга өбөлгө түзгөн. Бирок, июнь айында Улуттук банк чет өлкө валюталарын сатууну ишке ашырган, башкача айтканда, ликвиддүүлүктү жеңилдетүү жүргөн. СВОП операциялары сом түрүндөгү ресурстарга кыска мөөнөттүү керектөөлөрдү канааттандырууга багытталган. Экинчи кварталда түптөлгөн ыңгайлуу жагдайлар Улуттук банктын эл аралык резервдерин арттырууга мүмкүндүк берген. Июнь айында Улуттук банктын ноталарын жайгаштыруу боюнча бир катар аукциондор өткөрүлбөгөн катары таанылган.

4.3. 2002-ЖЫЛДЫН ЭКИНЧИ КВАРТАЛЫ ИЧИНДЕГИ ИНФЛЯЦИЯЛЫК ПРОЦЕССТЕРДИ ИЛИКТӨӨЛӨР ЖАНА 2002-ЖЫЛДЫН ҮЧҮНЧҮ КВАРТАЛЫНА ИНФЛЯЦИЯНЫН ПРОГНОЗУ

Өткөн жылдын экинчи жарым жылдыгында жылдык мааниде катталган акча сунушунун өсүшү инфляциянын тездешине алып келген эмес, ал эми сомдун алмашуу курсу чындалган. Мында, Улуттук стати-

стика комитетинин алдын-ала берген баасы боюнча ички дүң продукциясынын төмөндөшү жүргөн.

Түптөлгөн тенденция адаттагы көрүнүш эмес. Кыскарып бара жаткан сунуштун чегинде суроо-талаптын күчөшү болууга тийиш эле жана бул өткөн жылдарда да бир нече жолу байкалган. Үсүтүбүздөгү жылдын биринчи кварталы үчүн инфляция боюнча баяндамада ички суроо-талаптын күчөшүнө жана баяндашына өбөлгө түзгөн фактор бар экендигин белгиленген. Мурда, акча сунушун кеңейтүү чет өлкө валютасына карата керектөөлөрдү жана суроо-талапты арттыруу максатында бир жарым-эки айга ыңгайлуу шарттар менен жүргүзүлүп келинген. 2002-жылдын биринчи жарым жылдыгындагы макроэкономикалык көрсөткүчтөрдүн динамикасы көптөгөн жылдырдан бери биринчи жолу республикада (1) товарлага жана кызмат көрсөтүүлөргө карата суроо-талап жана сунуш болжол менен алганда бири-бирине дал келгендигин жана бул жерде олуттуу дисбаланстын жоктугун; (2) экономиканы монетизациялоо жана дедаларизациялоо процесси түптөлгөндүгүн далилдеп берүүдө. Башкача айтканда, улуттук валютага карата сууроо талап артып, ошол эле учурда чет өлкө валютасына карата суроо-талап кыскарууда.

Суроо-талап менен сунуштун балансташуусу көбүнесе, бюджеттин чыгашаларын жөнгө салуу жагында жүргөн он өзгөрүүлөр менен шартталган. Ушуну менен катар эле чакан жана орто бизнести өнүктүрүү тенденциясы улантылып, ал микрокредиттөө тажрыйбасы менен бекемделүүдө. Айыл калкын ишкердик чөйрөсүнө тартуу бир гана товарларды жана кызмат көрсөтүүлөрдү сунуштоо жагына оң таасирин тийгизбестен, суроо-талап жагынан да алгылыктуу болууда. Айыл жеринде товардык-акча мамилелеринин пайда болушу жана анын өнүгүшү, албетте, акчага карата суроо-талаптын күчөшүнө алып келет.

Улуттук счеттордун маалыматтары ички жыйымдардын артышы тенденциясы жөнгө салынып бара жаткандыгы жөнүндө далилдөөдө. Өздүк жыйымдын болушу инвестициялык активдүүлүктүн маанилүү өбөлгө болуп саналат, албетте, ал дароо эле пайда боло калбайт. Финансы рыногунун кеңейтилишин жана финансылык ортомчулуктун чындалуусу шартында гана өздүк жыйымдар инвестицияларга айланмакчы, бул экономиканын андан ары чындалуусуна өбөлгө түзөт.

Улуттук банк улуттук валютанын алмашуу курсун каттоону өз максаты катары койбойт. Анткени, акыркы жылдардагы финансылык кризистердин оор сабагы терс кесепеттерге алып келүүдө. Сомдун чындалуусунун формалду себеби катары эл аралык финансы рынокторундагы окуяларды жана бириккен коалициянын чектелген контингентинин турушун атап келишүүдө. Албетте, бул жагдайлар да кандайдыр бир роль ойнойт. Бирок, орто мөөнөттүк келечекте улуттук валютанын салмагы жана анын мүмкүнчүлүгү республиканын экономикасынын абалы жана анын экспорттук потенциалы менен аныкталмакчы.

Жакынкы келечекте төмөнкүдөй тенденциялар түптөлүүдө. Жаз айынын узакка созулуп, жаан-чачындуу болушу азык-түлүк товарларына карата баанын сезондук төмөндөшү өткөн жылдардагы караганда азыраак байкалгандыгына алып келген. Бирок, жаздын адаттагыдан суугураак болушу бүтүндөй жыл бою айыл-чарбасынын кыскаруусуна алып келбейт. Ал эми анын жаан-чачындуу болушу дан өсүмдүктөрүнүн түшүмдүүлүгүн олуттуу артырууга өбөлгө түзөт. Жашылча-жемиштердин түшүмдүүлүгү болжол менен алганда, өткөн жылдын деңгээлинде болушу ыктымал.

Мынайзаттарынын эл аралык рынокторунда абалдын өзгөрүүсү республиканын ички рыногунда күйүүчү-майлоочу материалдардын баасынын жогорулоосуна алып келген. Бирок, жакынкы убакыт ичинде күйүүчү-майлоочу материалдарга баанын турукташуусу күтүлүүдө.

Россияда жана Казакстанда бир кыйла стабилдүү макроэкономикалык абалдын өкүм сүрүшү Кыргызстандын экономикасына оңтойлуу таасирин тийгизүүдө. Эл аралык фондулук рыноктордогу абалдын туруксуздугу Кыргызстандын экономикасына бүтүндөй алганда, кандайдыр бир олуттуу деле таасирин тийгизген эмес. Доллардын, евронын алмашуу курстарынын өзгөрүлмөлүүлүгү көбүнесе психологиялык мүнөздө. Евронын чындалуусу оң фактор болуп саналат, анткени, республиканын тышкы карызы айрыкча доллардык эквивалентте. Республиканын аймагында кредиттердин кайтарымдуулугунун бир азга жакшыруусун жана соода уюмдарынын жана жеке адамдардын пайда алуусу арта тургандыгын күтүүгө болот. Электрэнергетикасынын бир азга түшүп кетүүсүнүн орду үчүнчү-төртүнчү кварталдарда толтурулушу ыктымал, анткени, суу сактагычтарда суунун запасы барган сайын көбөйүүдө.

Улуттук банк, 2002-жылдын үчүнчү кварталында керектөө баалары экинчи кварталдагыга караганда 1,7-1,8 процентке төмөндөй тургандыгын болжолдоодо. Албетте, болжолдоолордун тактыгы тышкы жана ички факторлорго жараша болот. Дүйнөлүк финансы рынокторундагы абалдын өнүгүшү жана мунайзаттарына баанын динамикасы маанилүү тышкы фактордон. Ал эми инфляциялык процесстердин динамикасы айрыкча, реалдуу сектордун абалы, сезондук түзүүчүлөрдүн өзгөчөлүгү, экономиканы монетизациялоо процессинин туруктуулугу менен аныкталмакчы.